

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVII, СВ. 1

ISSN 0350-185X

UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVII, No. 1

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Predrag Piper, Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE

2021

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVII, св. 1

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пийер, др Слободан Реметић, др Јелица Сиојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Виктор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2021

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ = South slavic philologist / главни уредник Рајна Драгићевић. - [Штампано изд.]. - Књ. 1, св. 1/2 (1913); књ. 2, св. 1/2 (1921)-књ. 11 (1931); књ. 12 (1933)-књ. 17 (1938/1939); књ. 18, св. 1/4 (1949/1950)- . - Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1913; 1921-1931; 1933-1939; 1950- (Београд : Планета принт). - 24 cm

Полугодишње. - Текст ћир. и лат. - Друго издање на другом медијуму:

Јужнословенски филолог (Online) = ISSN 2406-0763

ISSN 0350-185X = Јужнословенски филолог

COBISS.SR-ID 615183

Секретар Уређивачког одбора
др Владан Јовановић

Рецензенти

др Миливоје Алановић, др Јасна Влајић-Поповић, др Јасмина Грковић-Мејџор,
др Рајна Драгићевић, др Владан Јовановић, др Милош Ковачевић,
др Александар Милановић, др Мотоки Нوماћи, др Слободан Павловић,
др Предраг Пипер, др Људмила Поповић, др Слободан Реметић, др Стана Ристић,
др Драгана Вељковић Станковић, др Јелица Стојановић, др Марија Стефановић,
др Срето Танасић, др Божо Ћорић, др Данко Шипка, др Гордана Штрбац

Ово издање финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2020-14/200174 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 24. марта 2021.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Лектура и коректура
Дивна Продановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (palcic@eunet.rs)

Штампа
Планета принт
Виноградски венац 9, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Студије и расправе

Александар Б. Лома: Порекло речи <i>мазија</i> 'челик'	9
Александар Б. Лома: Происхождение слова <i>мазија</i> 'сталь'	26
Aleksandar B. Loma: The Origin of the Word <i>Mazija</i> [Steel]	27
Најда И. Иванова: Погледи Јована Стерије Поповића на језик псеудонауке у комаду <i>Судбина једног разума</i>	29
Найда И. Иванова: Взгляды Йована Стерии Поповича на язык псевдонауки в пьесе <i>Судбина једног разума</i>	49
Najda I. Ivanova: On Jovan Sterija Popović's Conception of the Language of Pseudoscience Propounded in the Play <i>Судбина једног разума</i> [The Destiny of One's Reason]	49
Радмил Н. Маројевић: Лексичка хомонимија као лингвотекстолошки проблем (на грађи Његошевог <i>Шћейана Малог</i>)	51
Радмило Н. Мароевич: Лексическая омонимия как лингвотекстологическая задача (на материале поэмы «Щепан Малый» Петра Негоша)	73
Radmilo N. Marojević: Lexical Homonymy as a Problem of Linguistic Textology (Based on Njegoš's Epic <i>Stephen the Little</i>)	73
Ана Кречмер: Нека размишљања о словенском глаголу (типолошки приступ)	75
Анна Кречмер: Некоторые размышления о славянском глаголе (типологический подход)	95
Anna Kretschmer: Some Thoughts on the Slavic Verbal System (a Typological Approach)	96
Motoki Y. Nomachi: The Kashubian Indefinite Marker <i>Jeden</i> 'One' and Its Grammaticalisation	97
Мотоки Номати: Неодређени маркер <i>jeden</i> 'један' у кашупском језику и његова граматикализација	109
Мотоки Номати: Неопределенный маркер <i>jeden</i> (один) в кашубском языке и его граматикализация	110
Јулија Л. Шапич: О пространственных фрагментизаторах в функции временной локализации	111
Јулија Л. Шапић: О просторним фрагментизаторима у функцији локализације времена	124
Juliya L. Šarić: On Spatial Fragmentisers as Temporal Localisation Markers	125
Јована Б. Јовановић: Пејоративи у номинацији човека у српском језику	127
Јована Б. Јованович: Пейоративные названия лиц в сербском языке	160
Jovana B. Jovanović: Pejorative Terms for People in the Serbian Language	161

Ана В. Миленковић: Концептуализација примарних емоција у српском језику (на примеру глагола са значењем <i>радосћи</i> , <i>туже</i> , <i>сјраха</i> и <i>љућње</i>)	163
Ана В. Миленкович: Концептуализация первичных эмоций в сербском языке (на примере глаголов со значением <i>радости</i> , <i>печали</i> , <i>страха</i> и <i>гнева</i>)	184
Ana V. Milenković: The Conceptualisation of Primary Emotions in the Serbian Language (the Case of Verbs Expressing <i>Joy</i> , <i>Sadness</i> , <i>Fear</i> and <i>Anger</i>)	185

Некролози

Академик Милорад Радовановић (1947–2020) (Предраг Пипер)	187
Владимир Павловић Гутков (1934–2020) (Срето З. Танасић)	193

Хроника

Међународна научна конференција <i>Лексикографија и лексикологија у свейлу актуелних проблема</i> . Институт за српски језик Српске академије наука и уметности. Београд, 28–30. октобар 2020. г. (Јована Б. Јовановић)	199
--	-----

Прикази и критика

Радивоје Младеновић. Говор северношарпланинске жупе Сиринић. <i>Српски дијалектолошки зборник</i> LXVI/1 (2019): стр. 1–1047 (Марина С. Јуришић)	219
Бојана Вељовић. Синтакса глаголских облика у говору Тутина, Новог Пазара и Сјенице. <i>Српски дијалектолошки зборник</i> LXVI/1 (2018): стр. 1–476 (Радивоје М. Младеновић)	227
Недељко Богдановић. Пастирски речник југоисточне Србије. <i>Српски дијалектолошки зборник</i> LXVI/2 (2019): стр. 638–739 (Татјана Г. Трајковић)	233
<i>Славянская дэрыватаграфія</i> . А. А. Лукашанец (нав. рэд.). Мінск: Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа, Беларускі камітэт славістаў, Камісія па славянскім словаўтварэнні пры Міжнародным камітэце славістаў, 2020, 362 с. (Билана Ж. Марић)	237
Милош Ковачевић. <i>Кроз синтаксу српскога језика</i> . Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, 2020, 387 стр. (Марина М. Николић)	244

Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик. <i>Когнитивни ѝравац у српској етнoлингвистици – ѝочеци развоја и актуелни ѝроблеми</i> . Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020, 403 стр. (Гордана Р. Штрбац)	249
Слободан Новокмет. <i>Називи живоѝиња у српском језику: семантичка и лингвокултуролошка анализа</i> . Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020, 340 стр. (Драгана М. Ратковић)	262
Sanja Krimer-Gaborović. <i>Prepoznavanje i imenovanje boja u engleskom i srpskom jeziku</i> . Novi Sad: Filozofski fakultet, 2019, 351 str. (Ивана Лазић Коњик)	271
<i>Кругови Ирене Грицкаѝ (семантичко-грамаѝичка исѝраживања савременог српског језика)</i> . Рајна Драгићевић (ур.). Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2020, 587 стр. (Весна С. Николић)	282

Библиографија

Библиографија за 2019. годину расправа и дела из индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Србији, Црној Гори и Републици Српској (Ана В. Голубовић)	295
---	-----

Регистри

Регистар кључних речи LXXVII књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1	409
Регистар имена LXXVII књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1	411
Напомена	449

ISSN 0350-185X, – Књ. 77, св. 1 (2021), стр. 51–74

UDK: 811.163.41'373.423

821.163.41.08 Петровић Његош П.

COBISS.SR-ID: 43840521

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI2101051M>

Примљено: 2. октобра 2020.

Прихваћено: 27. јануара 2021.

Оригинални научни рад

Радмило Н. Маројевић*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за славистику

ЛЕКСИЧКА ХОМОНИМИЈА КАО ЛИНГВОТЕКСТОЛОШКИ ПРОБЛЕМ (НА ГРАЋИ ЊЕГОШЕВОГ *ШЋЕПАНА МАЛОГ*)**

Аутор овог рада разматра интерпретацију облика хомонимâ (хомографâ и хомофонâ), и то: а) обличних, кад се у односу хомонимије нађу појединачни облици ријечи насталих моционом творбом и њихових творбених база, и б) парадигматских, кад се у односу хомонимије налази систем облика ријечи насталих семантичком творбом, све на грађи Његошевог спјева *Шћейан Мали* у поређењу с другим Његошевим дјелима (прије свега са спјевовима *Горски вијенац* и *Луча микрокозма*).

Кључне ријечи: Петар II Петровић-Његош, спјев *Шћейан Мали*, спјев *Горски вијенац*, спјев *Луча микрокозма*, хомонимија, моциона творба, семантичка творба, преакцентуација.

0. ПРИСТУП

0.1. У првом поглављу овога рада разматрају се ријечи настале моционом творбом на грађи Његошевог спјева *Шћейан Мали* у поређењу с другим пјесниковим дјелима. Моционом творбом, промјеном моције (категорије рода), настајале су именице женског рода, (старих) *ã-основа, од именица мушког рода, (старих) *õ-основа.

* radmilo@mail.ru

** Из пројекта „Пјесничка дјела Петра II Петровића-Његоша у оригиналу и руским преводима“ Института за славистику и филологију Паневропског универзитета Апеирон у Бањој Луци.

Заједничке именице које означавају женска лица *друга*, *кума*, *нећак*, *раба*, *сујруга*, *унука* и др., као и лична имена типа *Сћанислава*, настале су моционом творбом; оне са одговарајућим именицама мушког рода имају везане основе и од њих су образоване промјеном рода. Мушка лична имена типа *Сћанислав* образована су пак комбинацијом синтаксичке творбе (срастање с обликом императива трећег лица једине оптативног значења) и суфиксације: изведена су суфиксом -љ < *-ōs (основински суфикс (старих) *ō-основа био је истовремено и тематски вокал који је преводио ријечи из једне категорије у другу). Именице које означавају женска лица нису настале суфиксацијом (јер основински суфикс (старих) *ā-основа није био тематски) него моционом творбом од именица мушког рода. На исти начин настајале су и заједничке именице које су предмет анализе у овом раду. Савремено језичко осјећање, међутим, у њима издваја суфикс -а (= нулти суфикс с наставком -а у номинативу једине). О нултом суфиксу види посебну расправу (Маролевић 2012).

Именице настале моционом творбом могу имати тек поједине облике хомонимичне са својим творбеним базама, али само у писању (облички хомографи). У пјесничком језику Његошевом неке од тих именица женског рода могу бити условљене и руским утицајем: *бѣздѧн* → *бѣздна* (види т. 1.1) и индивидуалном пјесниковом творбом: *мрѧк* → *мрѧка* (види т. 1.2); *зрѧк* → *зрѧка* (види т. 1.3), али и у тим случајевима то је активирање потенцијалних творбено-семантичких могућности. Један пар је, опет, с дијалекатском и архаичном употребом: *ѡрѧг* → *ѡрѧга* (види т. 1.5).

У овај тип творбе и моционих односа спадао би и пар *лѡч* → *лѡча*, али ове именице нису потврђене у *Шћејану Малом*; посвједочене су обје у *Лучи микрокозма* (Маролевић 2016: 332–335), а ова друга и у *Горском вијенцу* (Маролевић 2005: 364–365) и у медитативној прози из Биљежнице (Маролевић 2017: 432–434).

Са савременог становишта, моциони однос, али и варијантност, показују именица мушког рода *нѧд*, која је посвједочена у *Горском вијенцу*, и именица женског рода *нѧда*, која у Његошевом пјесничком језику није потврђена. Именица *нѧда*, међутим, није настала моционом творбом од именице *нѧд*, али се неки њихови облици могу наћи у односу обличке хомонимије, што може изазвати погрешна тумачења (види т. 3.1).

0.2. Творбене базе неких именица које су настале моционом творбом развиле су секундарна значења која су се, семантичком творбом, раздвојила у хомониме, од којих су неки настали под руским утицајем, а неки у дијалекту. Тако су од творбене базе именице *зрѧка*, тј. од именице *зрѧк* у значењу ‘млаз свјетлости’, која у том значењу у Његошевом пјесничком језику није посвједочена (види т. 1.4.(4)1^о), настале именице *зрѧк*¹ у значењу ‘ваздух’ (види т. 1.4.(1)), *зрѧк*^{II} у значењу ‘лик’ (види

т. 1.4.(2), која је русизам, и *зрѣк*^{III} у значењу ‘зрачење’, тј. благотворно дејство (види т. 1.4.(3) и 1.4.(4)⁴⁰). Од именице *ѿпрѣз*^I у значењу ‘отисци стопала на путу’ семантичком творбом настала је именица *ѿпрѣз*^{II} у значењу ‘(мушко) потомство’, која је и била творбена база именице *ѿпрѣга* у значењу ‘сој’. И изведеница и њена творбена база дијалекатског су карактера (староцрногорско-источнохерцеговачка контактна зона).

0.3. У другом поглављу рада централно мјесто заузимају лексички хомографи настали као резултат формалног и семантичког развоја једне исте лексеме. С дериватолошког становишта сматра се да су те ријечи настале семантичком творбом, раздвајањем двају значења једне лексичке јединице у двије ријечи – хомониме, а то се дешава кад се изгуби посљедња семантичка карика (сема) која је повезивала та два значења. У прва два примјера која се у поглављу разматрају, на грађи трију Његошевих спјевова, *Луче микрокозма*, *Горског вијенца* и *Шћејана Малог*, семантичка творба је праћена прозодијском творбом, преакцентуацијом. При том су та два примјера резултат аутономног развоја у српском језику: (редни број) *ѿрѣвѣ*^I и (односни придјев) *ѿрѣвѣ*^{II} (види т. 2.1) те описни придјев *свѣѣѣѣ*^I и односни придјев *свѣѣѣѣ*^{II} (види т. 2.2). Трећи је примјер резултат прије свега међујезичког утицаја, утицаја руског језика на Његошев пјеснички језик: *мѣр*^I ‘спокој, стање одсуства сукоба’ и *мѣр*^{II} ‘свијет’ (види т. 2.3). Четврти је пак примјер настао аналошким уједначавањем полазних облика двију именица, али и црквенославенским утицајем: *ѣѣсмо*^I ‘текст написан да би био коме послат’ и *ѣѣсмо*^{II} ‘слово, знак’ (види т. 2.4).

Посљедњи, пети примјер који се разматра у другом поглављу условљен је различитошћу творбене базе: глагол *рѣжѣѣѣ*^I (3. л. јд. рѣжѣ) ‘правити ругу’, тј. грдити, изведен је од именице *рѣга*, а глагол *рѣжѣѣѣ*^{II} (3. л. јд. рѣжѣ) ‘уљепшавати’, тј. хвалити, изведен је пак од именице *рѣжа* (види т. 2.5).

0.4. У „Исходима“ као завршном дијелу рада размотрићемо и неке друге случајеве обличке хомонимије лексичко-семантичких јединица и начине њихове могуће интерпретације у критичким и другим издањима Његошевих дјела (неке се срећу у примјерима који слиједе).

1. РИЈЕЧИ НАСТАЛЕ МОЦИОНОМ ТВОРБОМ

1.1. Лексичко-граматички хомоними (хомографи) могу бити само облици генитива плурала именица *бѣздна* и *бѣздѣн*.

(1) У *Шћејану Малом* посвједочена је само именица *бѣздѣн*:

Крив је ђаво и његова матер
у бездану кѣ ђе грије сунце.

[ШМ 3301–3302].

(2) Именице *бездна* и *бездан* долазе у односе обличке хомонимије само у генитиву плурала, па смо ову граматичку дилему у критичком издању *Луче микрокозма* разријешили у корист русизма *бездна* (МАРОЛЕВИЋ 2016: 327–328).

Именица *бездна* у *Лучи микрокозма*, коју реконструирамо с краткоузлазним акцентом, на примјер у генитиву сингулара *безднѐ*: у пропасти бездне мраковите [ЛМ 447 (I 247)], несумњиво је русизам, и лексички и семантички (руски: *бездна* ‘провалија, бездан’). У издању (Бошковећ и др. 1953: 258), приликом њеног првог помињања (*безднѐ*), именици се приписује краткосилазни акценат; ми пак реконструирамо краткоузлазни по правилу о преношењу акцента са именице на предлог (префикс): *безднѐ* → *бездна*. Иначе је у руском језику ријеч настала моционом творбом.

Поставља се питање: да ли је у генитиву плурала грађијом првог издања: *безданахъ* (с. 29, 37, 78) представљена именица мушког рода *бездан*, па би се облик прозодијски реконструисао с краткосилазним акцентом [*безданѐ*], или именица женског рода *бездна*, па би се облик прозодијски интерпретирао с краткоузлазним акцентом [*безданѐ*]? Пошто у *Лучи* нема никакве друге потврде за именицу *бездан*, ми у сва три примјера лексички реконструирамо именицу *бездна* с њеном прозодијом у генитиву плурала: Из безданѐ [избезданѐ] ништожности шари [ЛМ 725 (II 175)]; у просторе мртвијех безданѐ [безданѐ] [ЛМ 953 (III 83)]; у дубине хладнијех безданѐ [безданѐ] [ЛМ 2113 (II 183)].

(3) У номинативу множине именице *бездна* и *бездан* не долазе у однос обличке хомонимије, па посвједочени облик у пјесми из Биљежнице „Југ завија, разјари се море...“: бездне [бездне] висе [вѝсе] а горе се висе [вѝсе]. [ЈЗ 12] не изазива граматичку дилему: то је несумњиво русизам *бездна* (МАРОЛЕВИЋ 2017: 426–427). О парадигматској хомонимији *вѝсе* : (се) *вѝсе* види у одјелку „Исходи“ (у т. 3.2).

(4) С обзиром на то да у *Горском вијенцу* нису посвједочене ни именица *бездна* ни именица *бездан*, можемо закључити да је у *Лучи микрокозма* и у пјесми „Југ завија, разјари се море...“ потврђена само именица настала моционом творбом (*бездна*) као русизам, а у *Шћепану Малом* само домаћа ријеч (*бездан*).

1.2. У односе лексичко-граматичке хомонимије (као хомографи) долазе и неки падежни облици именица *мрѝка* и *мрѝк*.

(1) У *Шћепану Малом* посвједочена је само именица *мрѝка*, коју ми прозодијски реконструирамо с краткоузлазним акцентом (али се она може читати и с краткосилазним акцентом: *мрѝка*). Једина потврда ове именице је у 816. стиху спјева (другом шеснаестерцу који пјева прво коло у првој пјесми):

нека врџ'ји прсне пѧкѧ
и прекрије свијет мрѧка:
[ШМ 816 (2)],

што је још један показатељ да кола у *Шћеѧну Малом*, и по форми и по језику, имају све одлике умјетничке поезије, за разлику од кола у *Горском вијениу*, која су у складу с поетиком народне књижевности.

(2) Номинатив јединице именице *мрѧка* у *Шћеѧну Малом* могао би доћи у однос хомографије само с генитивом именице *мрѧк, али генитив искључује синтаксичка конструкција.

(3) У *Лучи микрокозма* у падежима у којима наведене лексеме нису облички хомографи потврђена је само именица женског рода, на примјер у генитиву сингулара *мрѧкѧ*: мраке царство би остало вјечно [ЛМ 920 (III 50)].

Именица *мрак* је *singulare tantum*, са семантички блокираном множином; али и кад бисмо могли претпоставити у пјесничком језику употребу множине, тешко би та множина била без обличког суфикса *-ов-* (номинатив *мраци, генитив *мраках, акузатив *мраке). Зато полазимо од тога да је облик *мрѧке* акузатив плурала именице женског рода: до кроз мраке жедно тумарање [ЛМ 68 (Пролог)]; ја једина мраке проницавам [ЛМ 239 (I 39)]; да ће мраке гонит за предјеле [ЛМ 706 (II 156)]; све у мраке утопит мирове [ЛМ 1160 (III 290)]; акузатив у функцији локатива: смирит себе у мраке не могу [ЛМ 1723 (I 303)].

Графија првог издања: **мракахъ**, **Мракахъ** (с. 40) потврђује да је облик у генитиву плурала а не у генитиву сингулара у стиховима: ја допирем до границе мрѧкѧ [мрѧкѧ^х], / мрѧкѧ [мрѧкѧ^х] мећем колико свјетлости [ЛМ 1048–1049 (III 178–179)]. С обзиром на то да ми полазимо од акценатског лика *мрѧка*, прозодијска реконструкција овдје мора бити допуњена граматичком напоменом: генитив множине именице *мрѧка*.

Једини облик који би се, на основу графије првог издања: **мракомъ** (с. 5, 12), могао интерпретирати као облик именице мушког рода *мрѧк* је сте инструментал јединице у 70. и 229. стиху спјева. На основу чињенице да у спјеву немамо ниједну сигурну потврду именице *мрѧк*, као и на основу контекста у првом примјеру (у 70. стиху који се надовезује на 68. стих), ми морфолошки и прозодијски реконструишемо инструментал сингулара именице женског рода *мрѧка*:

све њих мисли наједно сабране
друго ништа не представљају ми
до кроз мраке жедно тумарање,
до нијеомг једног нарјечија,
до погледа с мраком [смрѧкѧм] угашена
[ЛМ 66–70 (Пролог)];

Бог убио ту беспутну силу
 која твоје попира законе,
 која пуни мраком [мр`аком] и ужасом
 наш оризонт и нашу судбину!
 [ЛМ 227–230 (I 27–30)].

(4) С обзиром на то да у *Горском вијенцу* нису посвједочене ни именица *мр`ака* ни именица *мр`ак*, можемо закључити да је у два Његошева спјева, у *Лучи микрокозма* и *Шћејану Малом*, потврђена само именица настала моционом творбом (*мр`ака*), а не и њена творбена база (*мр`ак*).

1.3. Лексичко-граматички хомоними (хомографи) су и неки падежни облици именица *зр`ака* и *зр`ак*. Именица женског рода *зр`ака* настала је моционом творбом од именице *зр`ак*, али са синхроног становишта у именици *зр`ака* језичко осјећање издваја суфикс *-а*, тј. нулти суфикс са наставком *-а* у номинативу једине. Зато се и поставља питање да ли је у Његошевим дјелима посвједочена само именица женског рода *зр`ака* или и именица мушког рода *зр`ак*, а ако је посвједочена – у ком значењу је употребљена.

У медитацијама у прози, пјесми „У врстама таинственим...“, *Лучи микрокозма*, *Горском вијенцу* и *Шћејану Малом* потврђена је само именица *зр`ака*, али је то у неким контекстима требало и доказивати.

(1) У *Шћејану Малом* посвједочена је само именица *зр`ака*, двије потврде у истом, 2124. стиху:

Његова је воља свѣмогѣћа:
 он укочи силну осовину
 на којој се дивна свѣсв[ј]ѣтија
 ђкрѣтају као вихорови
 и он свеза зр`аке са зр`акама
 к`а што свеза душе са душама,
 пред њиме је цио свијет – ништа,
 пред њиме је ѣшта – ствар вѣлика.
 [ШМ 2120–2127].

Додуше, у првом полустиху могуће је облик читати и с прозодијом (ак.) *зр`аке, што би био акузатив плурала именице мушког рода *зр`ак*, али се то не би могло никако семантички оправдати, тј. да су у два полустиха истог стиха двије различите именице – да Господ везује зрак и зраку!

(2) Да ли је у *Горском вијенцу* посвједочена само именица женског рода *зр`ака* или и именица мушког рода *зр`ак*?

У падежима у којима лексеме *зр`ака* и *зр`ак* нису хомографи потврђена је, и у *Горском вијенцу* и у оди „Нек се овај вијек горди...“ / По-

света: *Праху Оца Срније*, која је првом издању спјева приложена (види скраћеницу ГВ П у одјелку „Извори“), само именица женског рода.

Именица женског рода *зра̀ка* и именица мушког рода *зра̀к* у акузативу плурала су хомографи, па облик **зраке** (Медаковић 1847: 33, 38; ВГ: л. 10, 11 об.) у 875. и 997. стиху захтијева прозодијску реконструкцију: Рад ноћи се зубље увијају, / али штò ће у сунча̀нè зра̀ке? [ГВ 874–875]; како росне свијетле капљице / уз вѣселѣ зра̀ке на небеса? [ГВ 996–997]. Прозодијска реконструкција је обавезна (и довољна) у наведеним примјерима: она указује да је облик *зра̀ке* акузатив множине именице женског рода. У ранијим издањима ни у једном од наведена два стиха није стављен акценат, што би значило да су приређивачи полазили од облика *зра̀ке*, тј. од акузатива множине именице мушког рода *зра̀к*. У *Речнику Његошевог језика* (Стевановић и др. 1983 I: 265) именица женског рода **зра̀ка** илуструје се, сасвим исправно, и примјером из 875. стиха *Горског вијенца* (види примјере у ширем контексту и коментар у Марољевић 2005: 362–364).

НАПОМЕНА.

У издању Његошевог рукописа *Вијенац горски* које је објавио краљ Александар Карађорђевић 1931. године нису били означени листови. У факсимилу који је, у склопу јубиларног издања дјела, објавила Црногорска академија наука и умјетности 1985. године (види Павићевић (ур.) 1985), листови су обиљежени, али је испуштен први лист на коме је наслов (и претходне прецртане двије варијанте наслова спјева, док је полеђина празна), тако да су стихови на којима је посвједочен акузатив плурала **зраке** стварно на листовима 11 и 12 об.

(3) Да ли је у *Лучи микрокозма* посвједочена само именица женског рода *зра̀ка* или и именица мушког рода *зра̀к*?

У падежима у којима наведене лексеме нису хомографи потврђена је само именица женског рода.

У инструменталу јединине хомограф: **зракомъ** (с. 15 првог издања) захтијева прозодијску реконструкцију. Ми сматрамо да је то облик именице *зра̀ка*: ал се виде зра̀ком облачени [ЛМ 337 (I 137)]. Именицу женског рода у овом стиху виде и приређивачи послјератних издања, само што је они – од трећег издања – дају с краткосилазним акцентом (и без дужине): *зра̀ком* (Бошковић и др. 1975).

Прозодијска реконструкција је довољна и за акузатив множине *зра̀ке* у 986. стиху, који ми такође интерпретирамо као облик именице женског рода:

кад пламови зра̀ка [зра̀ка̌^x] свијетлијех [свијетлијех]
ноћне масе [ма̀се] и њезино лице

сажде огњем својим свијетлијем [свијетлијем]
и расплачу [ирасплāчӯ] у свијетле [усвијетлѣ] зраке [зраке],
[ЛМ 983–986 (III 113–116)].

У издању (Бошковит и др. 1975) није означен акценат, што значи да приређивачи полазе од тога да је то именица *зрāk* у акузативу множине [зраке]. О парадигматској хомонимији *расīлāчӯ* : *расīлāчӯ* види у одјељку „Исходи“ (у т. 3.3).

У генитиву плурала није довољна прозодијска реконструкција: кад пламови зрākā свијетлијех [ЛМ 983 (III 113)]; у шар један зрākā свијетлијех [ЛМ 1059 (III 189)]. Прозодијску реконструкцију ми, пошто полазимо од акцента *зрāка*, морамо допунити граматичком напоменом: генитив множине именице *зрāка*. У издању (Бошковит и др. 1975) ни у једном од наведена два стиха није стављен акценат, што би значило да су приређивачи полазили од облика *зраках* именице мушког рода. Пошто они полазе од акцента *зрāка*, за указивање на облик именице женског рода било је довољно ставити акценат: *зрākāх* (види примјере у ширем контексту и коментар у Маролевић 2016: 328–331).

(4) У медитацијама у прози из Његошове Биљежнице (види скраћеницу МП у одјељку „Извори“) именицу женског рода *зрāка* у значењу ‘зрак свјетлости’ потврђују облици генитива и акузатива једине те номинатива, вокатива и инструментала множине, и без икаквог лексичког коментара.

У облицима акузатива и генитива множине потребно је прозодијски и семантички коментар допунити лексичким: ... а не именице *зрāk*.

У 20. медитацији у прози последије облика који могу бити хомографи (трипут акузатив множине и једном генитив множине) слиједе облици који се морфолошки разликују (генитива једине и вокатива множине) те не изазивају дилему да и они нису облици именице женског рода *зрāка*. Ти облици контекстуално потврђују да ни претходне облике не треба интерпретирати као облике именице мушког рода *зрāk*.

У споменарској пјесми „У врстама таинственим...“ (из Биљежнице), у стиху: душевни је ово закон / а небесна зрāка чїстā. [УВТ 8], номинатив једине *зрāка* потврђује именицу женског рода, с атрибутом *небеснā*, и значење ‘зрак (небеске) свјетлости’, и без коментара.

Исто тако, у пјесми „Југ завија, разјари се море...“ инструментал множине *зрāкама*: кā свјетове што ’раниш [с] зрāкама, [ЈЗ 14] потврђује именицу женског рода и без коментара. У овој пјесми потврђена је и именица мушког рода *зрāk*¹, али у значењу ‘ваздух’ (види т. 1.4.(1)).

У *Ноћи скуїљој вијека* посвједочен је инструментал множине именице *зрāка* у значењу ‘зрак свјетлости’: Под зрāкама красне Луне / при свјејници запаљеној [НСВ 37], па се са сигурношћу може тврдити да је

и у стиху: сипље зраке магическе, чувства тайна [tā^hnā] nèkā bŭdī [НСВ 3] употријебљени облик *зраке* – акузатив множине именице *зрака* у истом значењу (а не облик *зраке, акузатив множине именице *зрак). И у овој пјесми потврђена је и именица мушког рода *зрак*^I у значењу ‘ваздух’ [види т. 1.4.(1)], али и именица мушког рода *зрак*^{II} у значењу ‘лик’ [види т. 1.4.(2)].

Примјере у ширем контексту и коментар види у критичком издању Биљежнице (МАРОЛЕВИЋ 2017: 427–432).

НАПОМЕНЕ.

1. У Речнику Његошева језика, и у другим издањима, облици у којима су *зрака* и *зрак* хомографи понекад се, погрешно, интерпретирају као облици ове последње именице у значењу ‘зрак свјетлости’.

2. У именици *зрака* ми реконструишемо краткоузлазни акценат, у инструменталу множине без послјеакценатске дужине *зракама*, али не искључујемо ни прозодијску варијанту с краткосилазним акцентом *зрака* (с послјеакценатском дужином у инструменталу множине *зракама*). У пјесми „Југ завија, разјари се море...” овај други акценатски тип нагласио би ефекат римованог сазвучја са сусједним стиховима (*влагма* : *зракама* : *клицама*), па га алтернативно реконструишемо, прозодијски и версолошки.

1.4. У три Његошове пјесме (*Ноћ скуйља вијека*, „Југ завија, разјари се море...”, *Поздрав србском роду*) посвједочене су и именица *зрак*, и именица *зрака*.

(1) Потпуни лексички хомоними, ријечи које се подударају у свим својим облицима (у читавој парадигми) и у писању и у изговору, несумњиво су именице *зрак*^I у значењу ‘ваздух’ и *зрак*^{II} у значењу ‘лик’ у *Ноћи скуйљој вијека* (види примјере и коментар у МАРОЛЕВИЋ 2005: 362).

Облик *зраком*, уз који стоји атрибут у мушком роду у стиху: Плава Луна ведрим зраком / у прелести дивно тече [НСВ 1], несумњиво је инструментал једнине именице *зрак*^I у значењу ‘ваздух’. Исто тако, акузатив *зрак* у стиху: зрак пљускови густе замаглише – [ЈЗ 4] потврђује именицу *зрак*^I у значењу ‘ваздух’.

(2) У *Ноћи скуйљој вијека* потврђен је, као семантички русизам, и хомоним, номинатив једнине именице *зрак*^{II} у значењу ‘лик, прилика, фигура, изглед’: зрак је виле младолике / тако красан ка Атине*, / *Паладе [НСВ 31].

(3) У пјесми *Поздрав србском роду*, из које је узет мото па је зато доносимо као Прилог у критичком издању *Шћейана Малог*, посвједочена је и именица *зрака* (у 50. стиху), у акузативу једнине:

Је ли вòпрос свѣтòга символа –
 чист пут оста сили вјеровања,
 пàра ватром пòћерāтā жìвѡм
 и завјети дýшā небесима:
 свàк уз своју нека лети зрàку –
 простора је доста к жертвенику,
 сви уз једну – не бива тјескоте,
 преноси су лāкѝ материје!

[ПСР 46–53],

и именица *зрàк* (у 8. стиху), у номинативу једнине:

Зрак просвјете пѝтā напредности
 а на[ро]дност под њим процвѣтāје;
 ђе (= *ђе је*) народност – живот је дýшѣвнѝ,
 ђе је није – без душе кипина!

[ПСР 8–11].

У ком је значењу овдје, у пјесми *Поздрав србском роду*, употребебљена именица *зрàк*? У *Речнику Његошева језика* овај примјер није лексикографски презентирани – ни као посебна лексема, ни као посебно значење именице **зрàк**. (О парадигматској хомонимији *ѡѡѡѡ* : *ѡѡѡѡ* види у одјелку „Исходи“ (у т. 3.4).)

(4) Како су лексикографски представљени разматрани хомоними, и како их треба интерпретирати?

1° Као прво значење именице **зрàк** састављачи *Речника Његошева језика* наводе „млаз светлости“, илуструјући га једним примјером, из Његошеве преписке: Звијезда под којом сам се родио ваља да је сателит раскаљенога Меркура те не може благе зраке на мене пружити (СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 I: 265, s. v. **зрàк 1.**), што није оправдано: пошто је Његош у пјесничким дјелима у значењу ‘зрак свјетлости’ употребљавао само именицу женског рода *зрàка*, а немамо доказа да се у наведеном значењу служио и именицом мушког рода *зрàк* у томе значењу, мора се и наведени облик из преписке интерпретирати као акузатив множине *зрàке* именице женског рода **зрàка** и прикључити примјерима на ту одредницу.

2° Именица *зрàк*¹ у значењу ‘ваздух’ и именица *зрàк*¹¹ у значењу ‘лик’ двије су посебне лексеме (хомоними). Као двије посебне лексичке јединице, у засебним одредницама: **зрàк**¹ ‘ваздух’ и **зрàк**² ‘облик, изглед’, тачно су описане у једнотомном *Рјечнику* [уз пјесничка дјела П. П. Његоша] (СТЕВАНОВИЋ–БОШКОВИЋ 1954/1957: 59).

3° У двотомном *Речнику Његошева језика* лексикографски опис није адекватан: ове двије именице су наведене као два значења (2. ‘ваздух’; 3. ‘лик, изглед’) једне исте лексеме, **зрàк** (СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 I: 265].

2. Текстолошки поступak bi se mogao donekle uprostiti: akcentovati samo pridjev *īŗvīi*, a ne i redni broj. Takav postupak bi bio naročito preporučljiv za popularnija izdanja. Problem je, međutim, u tome što se u zapadnim srpskim krajevima s kratkoузlaznim akcentom izgovara i redni broj.

2.2. Лексички су хомографи, настали као резултат формалног и семантичког развоја једне исте лексеме, односни придјев *свѣтѣиѣ*, који нема облике неодређеног вида нити компарацију, и описни придјев *свѣиѣиѣ*, који има категорију вида и облике поређења.

(1) Описни придјев **свѣтѣ**¹, у одређеном виду и у атрибутивној функцији, у *Шћейану Малом* је представљен у бројним стиховима, на примјер: Сад сам свѣтѣ дужност испунио [ШМ 436]. Употребљава се и у множини, атрибутивно: па ђмичѣ пѣт свѣтијех мјѣстѣ. [ШМ 3686]; и примимо свѣтѣ бѣгослове. [ШМ 2988], и супстантивизовано: са помоћу бѣжѣм и свѣтијех, [ШМ 620] (генитив плурала овдје има значење 'светаца').

Придјев може имати префикс *īpě-*, који уноси елативну нијансу значења: „Бјѣж зѧбога прѣсвѣтї пѧтрика: [...]“ [ШМ 515], као и суфикс за творбу суперлатива, исто тако у елативном значењу: Светѣишї оче пѧтријѧрше, [ШМ 607].

(2) Односни придјев **свѣтѣ**^{II}, који нема облике неодређеног вида нити компарацију, у *Шћейану Малом* реконструишемо трипут – једном у стиху: та на свѣтѣ инцил не плънуо – [ШМ 1418], други пут у султановој титули: »Ја, султан Мустафа емир, брат сунца а роѣак мјесеца, служитељ цѣрства ѿ ѿблѣсти нѣјславн’јѣх и страна ѿ градова нѣјсреѣн’јѣх [...] – а ѣмено: [...] Јерусалима свѣтѣга у којему се закључѣје свештена ограда мѣчита Алакса* [...]« / *хрѣма Соломѣнова [ШМ -1614] и трећи пут у пјесниковој напомени (уз прозу испред ст. 1761): *Свѣтѣ Петар.

(3) У *Лучи микроkozma* те у медитативној прози и пјесмама из Биљежнице (МАРОЛЕВИЋ 2016: 337–338; МАРОЛЕВИЋ 2017: 436–438) посвједочен је само описни придјев (и у неодређеном виду), а у *Горском вијенцу* оба, и описни и односни придјев.

Односни придјев *свѣтѣи* у *Горском вијенцу* реконструирамо у атрибутој вези са топонимом *Кијево*, у 2456. стиху: Славио сам Божић у Витлејем, / славио га у Атонску гору, / славио га у свѣтѣ Кијево, [ГВ 2454–2456], и са апелативом *ѣуѣир*, у прозном тексту: *ѣошѣи један калуђер, који држѣаше свѣтѣи ѣуѣир љ рѣке*. [ГВ испред 2618].

У свим осталим примјерима употребљен је описни придјев *svētīi* у позитиву, а у два стиха и у суперлативу (види примјере и прозодијску интерпретацију у *МАРОЛЕВИЋ 2005: 378–380*).

(4) Примјери из *Горског вијенца* и *Шћејана Малог* показују да односни придјев *свѣтѣи* има само једину, тачније: стоји као атрибут уз

НАПОМЕНЕ.

2.3. Лексички хомоними су и српска именица *mîr*^I ‘спокој, стање одсуства сукоба’ и из руског језика позајмљена именица *mîr*^{II} ‘свијет’.

матране лексеме потпуни хомоними, хомофони, а по новом правопису и хомографи, у српском језику, односно у Његошевом пјесничком језику, оне су само облички хомофони: изговарају се исто само у номинативу и у с њим хомонимичном акузативу те у локативу. У осталим падежима, осим вокатива, именице се разликују по квалитету акцента. Какав би им био вокатив? Као (стара) *ѡ-основа, именица **мѡр**^I имала би потенцијално вокатив на -у (*мѡру!*). Као русизам, именица **мѡр**^{II} вокатив би образовала с наставком -е (*мѡре!*). Другим ријечима, семантичка диференцијација је у српском добила и морфолошко обиљежје (морфологизовала се).

2.4. У *Шћеѡану Малом* посвједочени су лексички хомографи (не и хомофони) – именица **ѡѡсмо**^I 'текст написан да би био коме послат', са бројним потврдама, и именица **ѡѡсмо**^{II} 'слово, знак', са двије потврде.

(1) Именици **пѡсмо**^I у народним пјесмама Његошева времена одговара именица *књига*, а у руском – именица *писъмó* (мн. *пѡсьма*).

(2) Именици **пѡсмо**^{II} у руском (тачније: у рускославенском) одговара именица *пѡсьмя* (мн. *пѡсьменá*) (Востоков и др. 1847/2001 III: 221), а у старославенском – **писма** (мн. **писмена**) (Благова и др. 1994/1999: 447). У српском је дошло до аналошког уједначавања крајњег вокала полазних облика (номинативá јединине) ових двију ријечи, али уз очување прозодијске разлике (*ѡѡсмо* и *писме > *ѡѡсмо*).

Ова друга именица посвједочена је двапут у истој прозној ремарци: *Теодóсија Мркојевић [...] моли Ёсѡѡр[и]јуса да дáде благослòвенò ѡѡсмо онима који су га довели на Цейѡињу. Ёсѡѡријус дава ѡѡсмо и они ððмá[x], ѡрилично његовом звáнију, исѡраѡе обраѡно всѡѡѡнско̀га ѡаѡриѡрха. [ШМ +3063]. У Речнику Његошева језика наводи се само прва потврда, и она се укључује у општу одредницу **пѡсмо** као израз: б л а г о с л о в е н о ~ ѡѡсмени благослов (СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 II: 27). Зашто састављачи *Речника* не наводе и другу потврду у истом контексту? – Зато што она оповргава њихову семантизацију.*

Овдје није посвједочена именица **ѡѡсмо**^I него њен хомограф – именица **ѡѡсмо**^{II} у основном значењу 'слово', а у наведеном контексту у значењу 'знак крста или иницијал Христа'. Другим ријечима, цариградски патријарх је десном руком, у том периоду већ с три прста, благословио Црмничане тако што је, испред њихових чела, у ваздуху означио крајеве знака крста (+) или крајеве слова **X**[ристок], а није писао никаква писма!

2.5. Лексички су хомографи (не и хомофони), а семантички антоними, глаголи *рѡжѡиѡи*^I 'грдити' и *рѡжѡѡиѡи*^{II} 'хвалити'.

(1) Глагол **рѡжити**^I (3. л. јд. рѡжѡ), који је изведен од именице *рѡга*, има значење 'правити ругу', тј. грдити. У *Шћеѡану Малом* има двије потврде – једна је у презенту: кад свободу свѡѡѡ рѡжѡ / а тиранству

сл[’j]êpōm служи: [ШМ 828 (14)], друга у инфинитиву: слободно ме мош
ў очи рўжит / да ти хїлѣ помислити нећу. [ШМ 1419–1420].

Занимљиво је да се у *Речнику Његошева језика* само са ове двије потврде илуструје глагол **рўжити** (СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 II: 238] (а повратни глагол примјером из 1152. стиха *Горског вијенца*). Другим ријечима, лексикографи глагол и његова значења не илуструју са два примјера у којима је стварно посвједочен хомограф [види даље т. (2)], што је добро, али они не наводе ни одредницу **рўжити**, а то никако не ваља.

У *Шћеѣану Малом* је посвједочен и глагол *нарўжиѣи*, у 3. лицу једине аориста:

Грдни један скитач безобразни,
нити моја слика ни[т] прилика,
наружи ме данас пред народом!
[ШМ 3261–3263].

(2) Глагол **рўжити**^{II} (3. л. јд. рўжї), који је изведен од именице *рўжа*, има значење ‘уљепшавати’, тј. хвалити. У спјеву има двије потврде, једна је у 872. стиху – у презенту:

Неј’мā цара до јѣднōга цара –
Бог на небу, а он је на земљи;
а то није до једна будала,
па свјетина лўдā захўчала
те га рўжї и прѣз ўста плāчѣ.
[ШМ 868–872],

а друга у 1634. стиху – у инфинитиву:

Куд ће виша брука и погрда
за султана ѡ за пѣдāнѣ му?
Ў њем човјек лāко виђет може
да је слијеп цар са свијем царством:
бї ли човјек који је при себи
дао себе овако рўжити?!
[ШМ 1629–1634].

НАПОМЕНЕ.

1. Изворни акценат апелатива је краткосилазни – *рўжа*. Транспозицијом, од апелатива је настало женско лично име *Рўжа*, а прозодијском творбом (преакцентуацијом) хипокористик *Рўжа*. Повратним утицајем, ономастичко двојство пренесено је на апелатив – појавила се варијанта *рўжа* (у значењу турцизма ‘ђул’).

2. Недостајућу ријеч, глагол **рўжити**^{II}, треба укључити у *Р(ј)ечник Његошева језика*, првом приликом.

3. О парадигматској хомонимији *ĩláčũ* : *ĩláčũ* види у одјелку „Исходи“ (у т. 3.3).

3. Исходи

3.1. Колико обличка хомонимија може отежати разумијевање стиха у одговарајућем контексту показаћемо најприје на примјеру 133. стиха *Горског вијенца*, у којем су посвједочени генитив именице *nâd*, а не номинатив именице **nâda*, и прилог *ĩrâvo*, а не акузатив именице **prâvo*. Синтаксичка структура стиха, који у нашем критичком издању гласи:

Нада [nâda] нема право [prâvo] ни у кога [nũukõga]
до у Бога [ũboga] и у своје руке –
[ГВ 133–134]

изискивао је објашњење сваког од три такта и конструкције у цјелини, што смо ми и учинили у текстолошкој напомени (критичког издања):

133 *nâda nẽmã nũ u kõga* – безл. реч. у зн. ‘немамо се у кога надати, не можемо ни од ког ништа очекивати’: *nâda* – логички субјекат, ген. јд. им. *nâd* ‘надање’; *ĩrâvo* – прил. у зн. ‘заиста’; *nũ u kõga* – атрибут уз ген. јд. *nâda*, а не логички субјекат [...]

[МАРОЈЕВИЋ 2005: 44].

3.2. Парадигматски хомоними, посвједочени у једном истом стиху пјесме „Југ завија, разјари се море...“ из Његошеве Биљежнице (види т. 1.1.(3)):

њом свјетови по простору миле [mĩlẽ]
ка [kâ] што мрави по земљи пузају,
бездне [bẽzdnẽ] висе [vĩsẽ] а горе се висе [vĩsẽ]!
[ЈЗ 10–12],

добили су у критичком издању овакво објашњење:

12 [...] *vĩsẽ : vĩsẽ* – леонинска рима [...]; обличка хомонимија, хомографи (провалије висе, брда се узвисују) [...]; *vĩsẽ se* – 3.л. мн. през. гл. *vĩsĩĩĩ se*, рус. (р. **вѣситься** ‘уздизати се’) [...]

[МАРОЈЕВИЋ 2017: 369].

У суштини, објашњење је изискивао само русизам, који има постфикс |ся| (обилежје рефлексивности) као обавезну компоненту, док је српски глагол *vĩsĩĩĩ* само неповратан и не изискује коментар и поред необичне колокације.

3.3. За парадигматски хомонимни пар који чине глагол *ĩlákaĩĩĩ* посвједочен у 872. стиху *Шћейана Малог*: те га рѹжї и прѹз ўста плáчẽ. [ШМ 871–872] (види шири контекст у т. 2.5.(2)) и глагол *ĩlákaĩĩĩ* ‘(ис)пуштати сузе’ те њихове префиксалне изведенице, од којих је глагол *rasĩlákaĩĩĩ* потврђен у 1986. стиху *Луче микрокозма*: и рáсплáчũ

у свјетлѣ зраке, (види шири контекст у т. 1.3.(3)), довољна је контекстуална семантизација уз прозодијску реконструкцију у квадратној загради (у критичком издању) или у самом тексту (у основном издању).

3.4. За парадигматски хомонимни пар који чине (неповратни) глагол *й̑й̑й̑а̑й̑* ‘хранити’ посвједочен у 8. стиху пјесме *Поздрав србском роду*: Зрак просвјете п̑й̑а̑ напредности (види шири контекст у т. 1.4.(3)) и стандардни глагол *й̑й̑й̑а̑й̑* у значењу ‘постављати питање’ навешћемо једну интертекстуалну паралелу. У 2282. стиху *Горског вијенца* посвједочен је повратни глагол *й̑й̑й̑а̑й̑ се* ‘хранити се’ исто у облику 3. лица једнине, у трпном стању:

природа се сваколика пита [пѣта]
сунчанијем [сунча̀нијем] чистијем млијеком –
[ГВ 2282–2283].

koji je iziskivao posebno objašnjenje u tekstološkoj napomeni uz kritičko izdanje:

2282 (при́рода) *се ѿѿѿа* – 3. л. јд. презента гл. *ѿѿѿаѿи се* у зн. ‘хранити се’ (а не *ѿѿѿа се* – 3. л. јд. презента гл. *ѿѿѿаѿи се* у зн. ‘постављати себи питање’) [...]; *ѿѿѿаѿи се* – семантички рус. (**пита́ться** ‘хранити се’) а формални дијал. (*ѿѿѿаѿи* ‘хранити [дијете или болесника] кашичицом’)

[МАРОЈЕВИЋ 2005: 182].

4. НАПОМЕНЕ ЗАКЉУЧНЕ

4.1. На основу примјераâ наведених у „Исходима“ може се потврдити основни закључак који слиједи из расправе у цјелини: лингвотекстолошки проблем представљају прије свега примјери у којима се стилски неутрална и широко распрострањена лексема или њен облик нађу у хомонимном односу с дијалекатском лексемом или позајмљеницом, која је у тексту стварно и потврђена.

4.2. Када је ријеч о моционој творби чији је резултат појава обличких хомонима, у овом раду је примијењено шире схватање овог начина творбе ријечи. У основи му је учење Радосава Бошковића, које је примијенио у свом докторском раду Бошковићев ученик Божо Ћорић, а темељи се дијахронијски на раду о српском и словенском нултом суфиксу (МАРОЛЕВИЋ 2012). Суштина тог ширег схватања моционе творбе састоји се у томе да се она не односи само на апелативе који означавају лица (*рођак* → *рођака*) и на лична имена (*Мирослав* → *Мирослава*) него и на именице које означавају предмете и појаве у природи и друштву (*луч* → *луча*). Од четири размотрена пара три не изискују посебан коментар (*зрак* → *зрака*, *мрак* → *мрака*, *ћираг* → *ћирага*), док ћемо четврти

(*бездан* → *бездна*) овдје прокоментарисати. Ми полазимо од тога да је именица женског рода (рус.) *бездна* < *безъдна* ‘(јама) која нема дна’ настала моционом творбом од именице мушког рода *безъднъ*. У српском је нерашчлањено име мушког рода (nomen) трансформисано и у именицу (nomen substantivum) *бѣздан* и у придјев (nomen adiectivum) *бѣздан(и)* уз прозодијско диференцирање, а у руском само у придјев *бездонный*, док је нерашчлањено име женског рода (nomen) у руском трансформисано у именицу (nomen substantivum) *бѣздна* без додатне суфиксације, а у српском – уз додатну суфиксацију (*бѣзданица*).

Извори

- ВГ: А. [= Александар Карађорђевић]. Петар Петровић Његош. *Виенацъ горскій*. [Аутограф рукописне верзије *Горског вијенца* Петра Петровића Његоша из 1846. године]. Тисак и уметничка опрема књиге Ј. Бласника Насл. – Љубљана, [1931]. [С рељефом обновљене Његошеве капеле на корици].
- ГВ: *Горски вијенац* [у: Маројевић 2005: 35–222 (критичко издање); Маројевић 2018: 161–268 (основно издање); акценатско издање у рукопису].
- ГВ П: „Нек се овај вијек горди...” / Посвета: *Праху Оца Србије* [Прилог II у: Маројевић 2005: 223–226 (критичко издање); Прилог II у: Маројевић 2018: 269–271 (основно издање); акценатско издање је у рукопису].
- ЈЗ: „Југ завија, разјари се море...” [у: Маројевић 2017: 368–370 (критичко издање), 549–550 (акценатско издање)].
- ЛМ: *Луча микрокозма* [у: Маројевић 2016: 19–101 (репринт првог издања), 105–224 (критичко издање), 903–1020 (акценатско издање); Маројевић 2018: 67–149 (основно издање)].
- МП: *Медијације у ѝрози* [у: Маројевић 2017: 323–346 (критичко издање)].
- НСВ: *Ноћ скупља вијека* [у: Маројевић 2017: 347–363 (критичко издање), 641–646 (акценатско издање)].
- ПСР: *Поздрав (србском) роду* [Прилог II у: Маројевић 2018: 450–452 (основно издање), Прилог у: Маројевић 2020: 487–490 (критичко издање), 1154–1155 (акценатско издање)].
- УВТ: „У врстама таинственим...” [у: Маројевић 2017: 364–366 (критичко издање)].
- ШМ: *Шћейан Мали* [у: Маројевић 2018: 289–449 (основно издање); Маројевић 2020: 19–225 (репринт првог издања), 227–486 (критичко издање), 1011–1153 (акценатско издање)].

Циџирана лиџераџура

- Благова, Э., Р. М. Цейтлин, С. Геродес, Л. Пацнерова, М. Бауэрова. *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*. Москва: Русский язык, 1994. [Репринт 1999].
- [BLAGOVA, E., R. M. Ceytlin, S. Gerodes, L. Pacnerova, M. Bauerova. *Staroslavjanskij slovar' (po rukopisyam X–XI vekov)*. Moskva: Russkiy yazyk, 1994. [Reprint 1999]]

- Востоков, А. Х. и др. (ред.). *Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка*, составленный Вторымъ Отдѣленіемъ Императорской Академіи Наукъ. Тома I–IV. Санктпетербургъ: Въ Типографіи Императорской Академіи Наукъ, 1847. [Репринтное издание:] *Словарь церковнославянскаго и русскаго языка*, составленный вторым отделением Императорской Академии Наук. Кн. 1–2. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, 2001.
- [VOSTOKOV, A. H. i dr. (red.). *Slovar' cerkovno-slavyanskago i russkago yazyka*, sostavlenniy Vtorymъ Otdѣleniemъ Imperatorskoy Akademii Naukъ. Toma I–IV. Sanktpeterburgъ: V Tipografii Imperatorskoy Akademii Naukъ, 1847. [Reprintnoe izdanie:] *Slovar' cerkovno-slavyanskago i russkago yazyka*, sostavlenniy vtorym otdeleniem Imperatorskoy Akademii Nauk. Kn. 1–2. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Sankt-Peterburgskogo universiteta, 2001]
- Вушовић, Д. В. „Прилози проучавању Његошева језика“. *Јужнословенски филолог* IX (1930^a): стр. 93–196.
- [VUŠOVIĆ, D. V. „Prilozi proučavanju Njegoševa jezika“. *Južnoslovenski filolog* IX (1930^a): str. 93–196]
- Вушовић, Д. В. *Прилози проучавању Његошева језика*. Београд: Библиотека Јужнословенског филолога, 1930^b.
- [VUŠOVIĆ, D. V. *Prilozi proučavanju Njegoševa jezika*. Beograd: Biblioteka Južnoslovenskog filologa, 1930^b]
- Бошковић, Радосав, Радован Лалић, Михаило Стевановић, Никола Банашевић (прир.). Петар Петровић Његош. *Пјесме. Луча микрокозма. Проза. Пријеводи*. Београд: Просвета, 1953. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књ. 2).
- [BOŠKOVIĆ, Radosav, Radovan Lalić, Mihailo Stevanović, Nikola Banašević (prir.). Petar Petrović Njegoš. *Pjesme. Luča mikrokozma. Proza. Prijevodi*. Beograd: Prosveta, 1953. (Cjelokupna djela P. P. Njegoša. Knj. 2)]
- Бошковић, Радосав, Видо Латковић, Никола Банашевић (прир.). Петар II Петровић Његош. *Горски вијенац. Луча микрокозма*. Београд: Просвета, 1975. (Целокупна дела Петра II Петровића Његоша. IV изд. Књ. 3). [Фототипија III изд. (Београд, 1974)].
- [BOŠKOVIĆ, Radosav, Vido Latković, Nikola Banašević (prir.). Petar II Petrović Njegoš. *Gorski vijenac. Luča mikrokozma*. Beograd: Prosveta, 1975. (Celokupna dela Petra II Petrovića Njegoša. IV izd. Knj. 3). [Fototipija III izd. (Beograd, 1974)]]
- Лома, Александар Б. „Глагол *осветити* у Законику о рудницима“. *Јужнословенски филолог* LXXV/2 (2019): стр. 9–18.
- [LOMA, Aleksandar B. „Glagol *osvetiti* u Zakoniku o rudnicima“. *Južnoslovenski filolog* LXXV/2 (2019): str. 9–18]
- МАРОЈЕВИЋ, Радмилко (ред.). Петар II Петровић-Његош. *Горски вијенац*. Подгорица: ЦИД, 2005.
- [MAROJEVIĆ, Radmilo (red.). Petar II Petrović-Njegoš. *Gorski vijenac*. Podgorica: CID, 2005]
- МАРОЈЕВИЋ, Радмилко. „Српски и словенски нулти суфикс“. У: Рајна Драгићевић и Божо Ћорић (ур.). *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*: Зборник радова са четрнаесте међународне научне конференције Комисије за творбу речи при Међународном комитету слависта. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2012: стр. 637–652.
- [MAROJEVIĆ, Radmilo. „Srpski i slovenski nulti sufiks“. U: Rajna Dragićević i Božo Ćorić (ur.). *Tvorba reči i njeni resursi u slovenskim jezicima*: Zbornik radova sa četrnaeste međunarodne naučne konferencije Komisije za tvorbu reči pri Međunarodnom komitetu slavista. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2012: str. 637–652]

- МАРОЈЕВИЋ, Радмилко (ред.). Петар II Петровић-Његош. *Луца микрокозма*. Подгорица: ЦИД – Цетиње: Narodni muzej Crne Gore, 2016.
- [MAROJEVIĆ, Radmilo (red.). Petar II Petrović-Njegoš. *Luča mikrokozma*. Podgorica: CID – Cetinje: Narodni muzej Crne Gore, 2016]
- МАРОЈЕВИЋ, Радмилко (ред.). Петар II Петровић-Његош. *Биљежница*. Подгорица: ЦИД, 2017.
- [MAROJEVIĆ, Radmilo (red.). Petar II Petrović-Njegoš. *Bilježnica*. Podgorica: CID, 2017]
- МАРОЈЕВИЋ, Радмилко (ред.). Петар II Петровић-Његош. *Луца микрокозма*. *Горски вијенац*. *Шћепан Мали*. Никшић: Будимљанско-никшићка епархија – Београд: Друштво за неговање Његошевог дела, 2018.
- [MAROJEVIĆ, Radmilo (red.). Petar II Petrović-Njegoš. *Luča mikrokozma*. *Gorski vijenac*. *Šćepan Mali*. Nikšić: Budimljansko-nikšićka eparhija – Beograd: Društvo za negovanje Njegoševog dela, 2018]
- МАРОЈЕВИЋ, Радмилко (ред.). Петар II Петровић-Његош. *Шћепан Мали*. Подгорица: ЦИД – Цетиње: Народни музеј Црне Горе, 2020.
- [MAROJEVIĆ, Radmilo (red.). Petar II Petrović-Njegoš. *Šćepan Mali*. Podgorica: CID – Cetinje: Narodni muzej Crne Gore, 2020]
- МЕДАКОВИЋ, Милорад (прир.). *Горскій віенаць*[.] Историческо событіє при свршетку XVII века. Сочиненіє П[етра] П[етровића] Н[ѣгоша,] владыке црног[р]скога. У Бечу: словима ч[астнихъ] о[таца] мехитариста, 1847.
- [MEDAKOVIĆ, Milorad (prir.). *Gorskiü vienacъ*[.] Istoričesko sobytie pri svršetku XVII veka. Sočinenie P[etra] P[etrovića] N[ěgoša,] vладыке crnogo[r]skogа. U Beču: slovima č[astniñъ] o[taca] mehitarista, 1847]
- НИКЧЕВИЋ, Војислав П. (прир.). Петар II. Петровић Његош. *Лажни цар Шћепан Мали*. Цетиње: Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, 2005.
- [NIKČEVIĆ, Vojislav P. (prir.). Petar II. Petrović Njegoš. *Lažni car Šćepan Mali*. Cetinje: Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, 2005]
- ПАВИЋЕВИЋ, Бранко (ур.). Петар II Петровић-Његош. *Горски вијенац*. Титоград: Црногорска академија наука и умјетности, „Побједа“ – Цетиње: „Обод“ – Београд: „Вељко Влаховић“, 1985. (Издање садржи факсимил рукописа (5–41) и репринт првог издања (43–169)).
- [PAVIČEVIĆ, Branko (ur.). Petar II Petrović-Njegoš. *Gorski vijenac*. Titograd: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, „Pobjeda“ – Cetinje: „Obod“ – Beograd: „Veljko Vlahović“, 1985. (Izdanje sadrži faksimil rukopisa (5–41) i reprint prvog izdanja (43–169))]
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило, Милица Вујанић, Милан Одавић, Милосав Тешић. *Речник језика Пејтра II Пејтровића Његоша* [на корицама: *Речник Његошева језика*]. Књ. I–II. Београд: Српска књижевна задруга и др., 1983.
- [STEVANOVIĆ, Mihailo, Milica Vujanić, Milan Odavić, Milosav Tešić. *Rečnik jezika Petra II Petrovića Njegoša* [na koricama: *Rečnik Njegoševa jezika*]. Knj. I–II. Beograd: Srpska književna zadruga i dr., 1983]
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило, Радосав Бошковић. *Рјечник* [уз пјесничка дјела П. П. Његоша]. Београд: Просвета, 1954. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књига 6). (Додатни тираж: 1957).
- [STEVANOVIĆ, Mihailo, Radosav Bošković. *Rječnik* [uz pjesnička djela P. P. Njegoša]. Beograd: Prosveta, 1954. (Cjelokupna djela P. P. Njegoša. Knjiga 6). (Dodatni tiraž: 1957)]

Радмило Н. Мароевич
Белградский университет
Филологический факультет
Кафедра славистики

ЛЕКСИЧЕСКАЯ ОМОНИМИЯ КАК ЛИНГВОТЕКСТОЛОГИЧЕСКАЯ ЗАДАЧА
(НА МАТЕРИАЛЕ ПОЭМЫ «ЩЕПАН МАЛЫЙ» ПЕТРА НЕГОША)

Р е з ю м е

В настоящей статье критически обосновывается подготовленное автором научное издание поэмы «Щепан Малый» сербского поэта эпохи романтизма Петра II Петровича-Негоша в аспекте лексической реконструкции.

Анализу подвергаются спорные вопросы выявления лексических омонимов (омографов и омофонов), как на уровне словоформ, когда в отношении омонимии вступают отдельные формы слов, возникших в результате моционного словообразования, с формами их словообразующих основ, так и на уровне парадигмы, когда в отношении омонимии находится вся система форм пар слов, возникших в результате семантического словообразования.

В работе применяется интертекстуальный сопоставительный подход: примеры, засвидетельствованные в поэме «Щепан Малый», сравниваются с контекстами поэм «Горный венец» и «Луч микрокосма», а также с контекстами других произведений Негоша.

Ключевые слова: Петр II Петрович-Негош, поэма «Щепан Малый», поэма «Горный венец», поэма «Луч микрокосма», омонимия, моционное словообразование, семантическое словообразование, переакцентуация.

Radmilo N. Marojević
University of Belgrade
Faculty of Philology
Department of slavonic Studies

LEXICAL HOMONYMY AS A PROBLEM OF LINGUISTIC TEXTOLGY
(BASED ON NJEGOŠ'S EPIC *STEPHEN THE LITTLE*)

S u m m a r y

The author of this paper explains the interpretation of types of homonyms (homophones and homographs), based on the epic *Stephen the Little* by the Serbian poet Petar II Petrović Njegoš, dating from the epoch of Romanticism.

The analysis includes grammatical homonyms, where homonymy is established by individual word forms created through the motion of nouns and their base forms, and paradigmatic homonyms, where homonymy is established by a whole system of word forms created by semantic formation.

The analysis also encompasses material from the epics *The Mountain Wreath* and *The Ray of the Microcosm*, and certain poems by Njegoš.

Keywords: Petar II Petrović Njegoš, *Stephen the Little*, *The Mountain Wreath*, *The Ray of the Microcosm*, homonymy, motion of nouns, semantic formation, pre-accentuation.